

Gənc yazar Amid Səlimoğlu haqqında əvvəlki yazılarımızda kifayət qədər dolğun məlumat vermişik. “Hər qönçənin açılmağı var” və “Savaşa görünməyən tərəfi” adlı ədəbi-publisistik qeydlərimizdə Amid Səlimoğlunun yaradıcılıq idealını özünün əsərlərində təqdim olunan görkəmdə açmağa çalışdıq. Əlbəttə, hər hansı bir yazıcının, ümumiyyətlə, söz adamının mənəvi mühitini, yaradıcılıq arenasını bir-iki məqalə ilə və bir-iki əsəri əsasında axıracan açmaq mümkün deyil. Amma onu bəri başdan qeyd etmək lazımdır ki, Amid Səlimoğlu seçilmiş janr vasitəsilə gəlməyib. O eyni vaxtda müxtəlif janrlarda həyat müşahidələrini qələmə almağa çalışır. Onun özünüifadə imkanları tanrını bəxş etdiyi istedadı ilə gerçəkləşir. Əlbəttə, sonsuz zəhmətə güvəncini də unuda bilmərik. Doğrudur, o kiçik hekayələr, esselər, ədəbi qeydlər də yazır, poetik duyğulanmalarını da qələmə almaqdan çəkinmir. Onun şeirlərinin əsasında ilk gənclik duyğuları dayanır, sevgi hissləri, intim münasibətlər poeziyasında kifayət qədər qabarıq duyulur. Onu da qeyd edim ki, o, romanlarında da, digər nəsr əsərlərində də həyatın ən ciddi sosial-siyasi problemlərini yazanda da sevgi duyğularından kənar qalmır. Elə “Kimsəsiz” romanında olduğu kimi. Əsərin ən gərgin məqamlarında sevgi hissləri yazının arasına daxil olur, oxucunu öz cazibəsinə alır. Bu münasibəti müəllifin “Qaranlıqdan işığa” adlı romanında da duymaq mümkündür. Müəllif kitabın titullarında “Qaranlıqdan işığa” romanına sanki ikinci bir ad da verir: “Hər şey yeni başlayır”. Zənnimcə, hər iki sərəlvə əsər üçün kifayət qədər uğurludur. Çünki hər bir gəncin həyatının elə bir mərhələsi var ki, sanki həmin mərhələdən başlayaraq həyata açıq gözlə baxır. Amid Səlimoğlu da “Qaranlıqdan işığa” adında doğru bir qənaəti ifadə etmiş olur. Demək, həyatı görmək, onun ağı, qaralı, tərlərini dərk etmək üçün birinci növbədə qaranlıqdan çıxmalısın. Əgər belə demək mümkünsə, yəni mənəvi mühitini anlayan, bunu həyatla uzlaşdırmağa çalışan bir gənc üçün sanki hər şey yeni başlayır. Əlbəttə, hər bir insan üçün həyat əslində ana bətnindən başlamış olur. Amid Səlimoğlunun ədəbi qəhrəmanı üçün də bu həyat məhz o qaranlıq aləmdən başlanıb. Sonra ana qucağı gəlir. Orta təhsil və daha sonra hərbi xidmət - bütün bunlar ardıcılığı ilə əslində həyata qədəm qoyan insan üçün çox zəruri mərhələlərdir. Və əsil həyat sanki bundan sonra başlanır.

AMİDİN “QARANLIQDAN İŞIĞA” YOLU

“Qaranlıqdan işığa” romanını müəllif 2017-ci ildə nəşr etdirib. Çox güman ki, əsər üzərində iş xeyli əvvəldən başlanıb. Onsuz da Amid Səlimoğlu elə indiki yaşında da gəncdir. Onun həyatının hansı mərhələlərdən keçdiyini elə əsərləri əsasında da təyin etmək mümkündür. Mən əvvəllər də demişəm, yazıçı o vaxt daha çox uğur qazanır ki, o öz müşahidələrini, hisslərini, duyğularını yazır. Bir az da dəqiqləşdirsək, əsər üçün xammal əslində yazıcının özünün həyatıdır. Mənə elə gəlir ki, “Qaranlıqdan işığa” romanında da kifayət qədər avtobiografik sızımlar var.

Kitabın əvvəlində əsər haqqında ilkin məlumat verən dolğun bir annotasiya da diqqətimizi cəlb edir: “Bu kitabda gənc müəllif keçən əsrdə, Sovet dönməsində baş vermiş hadisələri təsvir etmişdir. Özü o dövrdə yaşamasa da, prototipləri olan personajların - yaşlıların, yaxınlarının söhbətlərindən o dövrün keşməkeşlərini təhlil etmiş, bədiiləşdirmiş, oxunaqlı bir əsər kimi oxuculara təqdim etmişdir.

Mənfur qonşularımızın - ermənilərin Rus imperiyasının sərt qanunları dövründə belə öz çirkin niyyətlərini həyata keçirmək üçün hər kiçik imkandan istifadə etmələri də müəllif tərəfindən ürək yanğısı ilə qələmə alınmışdır. Kitab geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuşdur”. Şübhəsiz, hər bir oxucuya artıq əsərin mövzu əhatəsini elə bu qeydlər əsasında anlamaq çətin deyil.

Amid Səlimoğlunun həyata öz gözləri ilə baxdığı, başqa sözlə onun qarasını və ağını. Yəni təzadlı rənglərini duymağa başladığı dövr hələ Sovet hakimiyyəti zamanından çox da uzaqlaşmamışdı. Elə bu səbəbdən də o, əsərində təsvir etdiyi obrazları həyatdakı müşahidələri ilə birgə yazıya gətirir. Bir sözlə, onun boya-başa çatdığı cəmiyyətdə həyatın hansı mərhələlərdən, hansı dövrlərdən keçdiyini bilməsi üçün əsas mənbə sanki tarixin özünü varlığında daşıyan, yaşadan insanlardır. O həmin adamların söhbətləri ilə, həm də öyrəndiyi tarix ilə keçmiş haqqında müəyyən qədər aydın təsəvvürə malik olmuşdur.

Müəllifin romanı 5 fəsildən ibarətdir. Müəllif birinci fəslə “Qaranlıqdan işığa” adlandırır və romanın adını da elə bu fəslin adaşı təqdim edir.

Amid Səlimoğlunun yazı üslubu çox təbiidir. Elə bil ki, gözlərinin qabağından keçmiş olan zamanı film kimi yaddaşına gətirir və görüklərini yazmağa başlayır. Bu mənada yazıda onun qələmi ilişir. Ən başlıcası, həmin təsvirlərdə oxucu da özünü görə bilir. Əsərin əvvəlində bir parçanı oxucuya təqdim etməklə nisbətən yaşlı nəslin yaddaşındakı nostalji hissləri də oyatmaq mümkündür: “Mənim hekayəmin ilk səhifələri bundan bir neçə il əvvəl yazılmağa başlandı. Yurtdan uzaq düşdüyüm uzun aylardan sonra mən hərbi xidmətdən geri dönmüşdüm.

(Davamı 11-ci səhifədə)

(Əvvəli 7-ci səhifədə)

O zamanlar indiki kimi deyildi. Telefon yox idi. Məktublar vasitəsilə bir-birimizlə əlaqə saxlayırdıq. Hərbi xidmətdən geri dönmənin yaxınları, qohumları, valideynləri bütün ev-əşiyi təmizləyib yolunu gözləyər, günləri sayardılar. Balaca uşaqlar tərənənin başında durar, hər gələnə göz qoyub kimin olduğunu dəqiqləşdirirdilər. Əgər hərbi geyimli biri yad olsa, tez kəndə gəlib səs salardılar. Kim birinci xəbər verirdisə, ona şirinlik kimi pul verər, ancaq o biri uşaqları da narazı yola salmazdılar. Əsgərin evə dönüşü toy-bayram idi. Atalar oğlunu qəhrəman kimi bağrına basar, analar göz yaşlarını saxlaya bilməzdilər. Bir sözlə, indiki kimi deyildi o vaxtlar". Əsgərlikdən - yəni hərbi xidmətdən qayıdan bir gənc hansı hissləri keçirir? Kifayət qədər uzun olan ayrılıqdan sonra onu kim qarşılayacaq? Təsvirlərin davamlığından öyrənirik ki, onun atası da, anası da həyatda deyil. Doğrudur, əsərin qəhrəmanının çox hörmətlə yada saldığı və diqqətə çəkdiyi babası və nənəsi var. İnsan üçün, xüsusilə uşaq və gənclər üçün ata, ana hisslərinin yaratdığı ovqat tamam fərqlidir. Müəllif atası, anası qədər əzizlədiyi baba-

adamın işi deyil. Qəlbini əbədi yandıracaq bir alovu hər kəs daşıya bilməz. Sevən kor yolçu kimidir, getdiyi yoldan xəbərsiz... Qəlbini də sevdinin istisi ilə yanar, alışar sadəcə... Bir hissdən ona yol göstərən... Sevgi hər adamın qəlbini düşəcək iz deyildir. Bir dəfə düşdüyə, yandırır düşdüyü yeri, kül edir. Nə yolum bəlli, nə sevdəm. Gedirəm ancaq". Təkcə elə bu parça bəs edir ki, Amid Səlimoğlunun yaradıcılıq mühitində lirikanın nə qədər əsaslı mövqe tutduğunu görək.

nurdu. Müəllif real həyat hadisələrini təsvir etməklə onların məkrli siyasətlərinin mahiyyətini açır.

Bütün əsər boyu qaranlıq və işıq obrazları Yusiflə həmahəng irəliləyir. Müəllif mühitin siyasi mahiyyətini təbiət təsvirləri ilə çox istedadla uzlaşdırır bilir. Müəllif adicə təbiət hadisəsinin təsvir edir. Amma biz insanların hansı durumda olduqlarını görürük. Zənnimcə, yazıçı üçün bu çox üstün cəhətdir ki, təbiətin özü ilə insanı eyniləşdirə bilər: "Qaranlıq və dar yolla asta addımlarla üzə yuxarı, evə doğru qalxmağa başladım. Arabir yanımdan ötən küçə itləri fikrimi yayındırır, küləyin ahəngi ilə ağacların budaqlarında xışıldayan yarpaqlar məni xəyallardan ayırırdı. Ayağımın altındakı daşlar belə bu gecə sakitliyini pozmuşdu, sanki bir-biri ilə mənədən danışdılar. Hava isə hələ də soyuq idi. Başımı qaldırıb göy üzündəki ulduzlara baxdım. Əslində, nə qədər uzaq görünsələr də, bir o qədər bizə yaxın idilər. Görəsən, hansı ulduz mənəm? Hansı ulduz mən bu dünyanı tərk edəndə bir yarpaq kimi öz ağacından qopub yerə düşəcək? Mən çox kiçik bir varlığam, ancaq ulduzlar elə deyil. Onlar böyükdür. Hava isə heç isinmir, hələ də soyuq idi. Üşüyürdüm". Zənnimcə, hər şey aydındır. Yusif cə-

ladları dünyaya göz açmış, adını Rüstəm qoymuşdular. Babamın adını. Həsənəyə dəyişən kolxozun sədri seçilmişdi. Onun dürüstlüyünə hamı inanırdı. Qəmbər əmi isə bəzən hökumətlə üz-üzə gəldiyindən, gizli yolla Türkiyəyə getmiş, Rəsul Ələkbərovun yanında Azərbaycanın gələcək taleyi üçün mübarizəyə qoşulmuşdu. Vaxt ötdükə hər şey öz yoluna düşməyə başlamışdı. Təkcə mən bunu hiss edə bilmirdim. Ailəm yox olmuşdu. Yalnız qalmışdım. Babamla nənəmin ilindən bir ay sonra Zəhra ilə toyumu etdim. Bilirdim ki, hardansa valideynlərim, babamla nənəm mənə baxırlar. Onları sevinməli idim. Zəhra mənim yeni ailəm olmuşdu. Biz xoşbəxt idik. Toyumuza yaxın bir neçə dəfə Bakıya getmiş, onada özümə bacardığım qədər şərait qura bilmişdim. Zəhra ilə də məsləhətləşərək, Bakıya köçmək qərarına gəlmişdim. Buna o da həvəsli idi. Axı ilk dəfə Bakını görəcəkdi. Ən çox da Qız qalasını görmək istəyirdi. Bizim ümidimiz hələ tükənməmişdi". Çox sərrast və məntiqlə epiloq da sona çatır. Yəni insanlar qaranlıqdan qorxmadığı kimi işığın da əbədi olacağına inanırlar. Zənnimcə, bu işıq elə A.Səlimoğlunun varlığında onun yaradıcılığı üçün stimül olan inam işığıdır. Gənc yazıçı artıq həyatın içərisinə daxil olub. O, keçmişini bildiyi, zamanı yaşadığı və

AMİDİN "QARANLIQDAN İŞIĞA" YOLU

sının və nənəsinin özünü də qəhrəmanının qoyub getdiyi yurd yeri ilə eyniləşdirir. Həqiqətən də, insan yaşlaşanda daha çox təbiətin bir parçasına çevrilir. Və həmin təbiətin özünü, yəni kəndi, bulağı, meşəni, cığırı elə nənə və baba ilə qovuşuq halda təsəvvür edə bilirlik.

Doğrudur, müəllif əsərin birinci fəslini belə bir epigrafla başlayır: "Həmişə mənimlə olan atamın xatirəsinə". Bu da təsadüfi deyil. Axı o atasından və anasından onların hələ təbiətin bir parçasına çevrilməmiş zamanından ayrılmışdı. Yusif maraqlı gənclərdir. İstər təbiətdən, istərsə də insanların münasibətindən həssaslıqla təsirlənə bilər. Onun doğma və yad adamlara münasibətində də bu təsirlənmələri hiss edirik. Əslində elə Yusifin həyatını yönləndirən də onun həyata romantik duyğularla yanaşmasıdır.

Kənddəki durumun təsviri unudulmur. Dəyirman, yaxud da hər hansı bir ev onun üçün - yəni əsərin qəhrəmanı Yusif üçün həyatın necə olduğuna dair informasiya verən məlumat mənbəyidir. Yusifin atla dostluğu, həm yaşlılarına münasibəti, adamların ona ümidlə baxması - bütün bunlar Yusifin həyata hazırlığını təmin edir. Bəlkə də Yusif qarşısına tamam başqa məqsədlər, məramlar da qoya bilərdi. Başqaları kimi həyatının gələcəyini doğrulduğunu yerdən çox uzaqlarda da axtara bilərdi. Amma hiss olunur ki, onun kökü, varlığı bu yerlərə bağlıdır. Ən başlıcası, o ilk sevgisini də elə bu yerlərdə tapır. Əsərin birinci fəslində çox lirik sevgi notları ilə tamamlanır: "Bir eşq bələsıdır bizi özünə dustaq edən... Nə azad olmaq istəyirsən ondan ayrı bir-cə gün, nə də ona yaxın. Ondən uzaq ölin, qolun bağlı əsir... Sevmək hər

Mənə elə gəlir ki, əsərin birinci hissəsində belə bir hissə açıq-aşkar duyulur: Hər kəs öz həyatını özü qurmalıdır. Yalnız hər kəsin özünün qurduğu həyat onun üçün əziz ola bilər. O özünə təmin etdiyi həyatın qədrini yalnız öz zəhməti ilə qazandıdığı üçün bilə bilər.

Hiss olunacaq dərəcədə biz Yusifin qəmini, kədərini də duya bilirlik. O bütün məqamlarda adamların nə qədər doğma münasibətini görsə də, babasının və nənəsinin istiliyini hiss etsə də, onun varlığından bir tənhalıq küləyinin də əsdiyi duyulur.

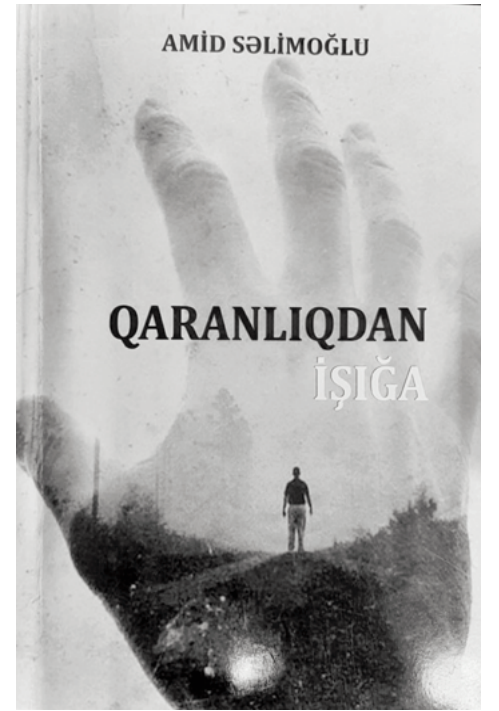
İkinci fəsilə mahiyyət, məzmun-bir qədər genişlənir və həm də dərinləşir. Yəqin ki, müəllif bu hissə üçün "Sonu görünməyən yol" başlığını da təsadüfi seçməyib. Bu hansı yoldur? Nə üçün müəllif onu sonu görünməyən yol adlandırır? Əlbəttə, bunu əsərin mahiyyətinə vardırıqca hiss etmək olur. Yeri gəlmişkən, burada bir məqama da diqqət etmək lazımdır. Ümumiyyətlə, Azərbaycan ədəbiyyatında işğal dövründə yazılmış əsərlərin demək olar ki, böyük əksəriyyətinin mahiyyətində Qarabağ məsələsinə dair bu və ya digər yönündən işıq salınır.

Amidin "Qaranlıqdan işığa" romanında isə Qarabağ probleminin hələ cəmiyyətin bətnindəki dövrü ilə bağlı məsələlər çözülmür. O, kəndə gələn ermənilərin, burada onların məskunlaşmalarının psixoloji mühitdə yaratdığı təəssüratı göstərir. Görünür, siyasi idarəetmədə ermənilərin Azərbaycan cəmiyyətinin içərisinə çox sürətli axınının hansı fəsadları törədə biləcəyi haqqında aydın təsəvvür olmayıb. Axı ən məsul vəzifələrə ermənilər təyin edilirdilər. Hətta tale yüklü məsələlər belə mühüm erməni kadrlarına həvalə olu-

miyyətin hansı güclə qarşılaşdığını dərk etməkdədir. Təbiətin onu üşütməsində də məhz bu dərk etmənin mahiyyəti duyulur. Mühüm vəzifə sahibi erməni ilə Azərbaycan cəmiyyətinin qarşılaşdığı gücün özünü görmək mümkündür. Doğrudur, cəmiyyəti içindən yeyib çürüdən bu məxluqlara qarşı kifayət qədər güclü obrazlar da var. "3 saat öncə" adlandırılan növbəti fəsildə Rəsul Ələkbərov adlı obrazla tanış oluruq. Yusifin babasının humanizmi, Rəsul Ələkbərovun prinsipial mövqeyi əslində erməniliyin mahiyyətini açmağa xidmət edir. Biz onların münasibəti ilə erməniləri hələ iç üzleri açılmamışdan əvvəl tanımalı oluruq.

Əsərin digər fəsilləri də maraqla oxunur. "Candahar", "Duman sel olsa, axsa dağlardan" fəsillərində də qəhrəmanların taleyinə aydınlıq gətirilir. Nəhayət, Yusif və Zəhranın birlikdə qaranlıqdan çıxıb işığa doğru inamlı addımları ilə sona çatır.

A.Səlimoğlu üçün "Qaranlıqdan işığa" əsəri daha möhtəşəm romanlar silsiləsinin yazılması üçün layihədir. Çünki müəllif əsərin sonunda sonrakı 30 illik mərhələ üçün prospekt də təqdim edir. Kiçik bir mətnin içərisində biz Şamillə Fatmanın taleyi ilə tanış oluruq. Onların oğul övladları dünyaya gəlib. Yaxud onun babasının adının həmin uşağa qoyulması, Rəsul Ələkbərovun taleyi, Türkiyə-Azərbaycan münasibətilə bağlı öləri qeydlər göstərir ki, Yusifin və Zəhranın gələcək həyatı elə həm də Azərbaycan cəmiyyətinin tale yoludur. Ən yaxşısı epiloq xarakteri daşıyan mətninə diqqət edək: "Su öz axarı ilə gedirdi. Camel belə hər şeyi unudub Güləsrin qızı ilə nişanlanmışdı. Şamillə Fatmanın oğul öv-

gələcəyi gördüyü üçün inamlıdır.

Hələ ki, insanların gələcəyə ümidi var. Hələ ki, insanlar özlərini güclü hiss edirlər. Hələ ki, onlar artıq düşməni tanımağa başlayıblar. Amma hələ ki, düşmənin gələcəkdə hansı qüvvə ilə təzədən qayıdacağını da bilməyənlər çoxdur.

"Qaranlıqdan işığa" romanı ilk baxışdan bir kəndin sosial problemlərini əhatə edir təsəvvürü yaradır. Amma əslində biz bu əsərdə cəmiyyətin çox dərinlərə işləmiş yaralarını da görürük. Və həm də bu əsər birbaşa Qarabağ hadisələri ilə də bağlıdır.

Gənc yazıçı Amid Səlimoğlu bu əsəri ilə cəmiyyətə mənəvi borcunu verməyə çalışıb.

Əli Rza XƏLƏFLİ
18.04.2023